

Nüfusla İlgili Kuramlar ve Eğitim Planlaması*

Theories Related to Population and Educational Planning

ÖZET

Eğitim hem bugünün hem de geleceğin önemli bir toplumsal sistemdir. İyi eğitilmiş ve yetiştirilmiş bir nüfus, bireylerin ve toplumların refahı için zorunludur. Eğitimin bireysel gelişme ve nüfus bakımından önemi, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı dahil belli başlı Birleşmiş Milletler konferans ve zirvelerinde güçlü bir biçimde onaylanmıştır. Birleşmiş Milletlerin kuruluşundan beri, eğitim, toplumsal gelişme ve insani gelişmenin temel gerekliliği olarak kabul edilmektedir. Nüfus çalışmaları alanında uzun zamandan beri, eğitimin çeşitli demografik davranışla güçlü ilişkileri olduğu kabul edilmektedir. Eğitimin yaygınlaşmasıyla bir toplumda, yüksek doğurganlık düzeyinden düşük doğurganlık düzeyine doğru bir demografik dönüşümde uzun vadede merkezi önemde olduğu görülmektedir. Eğitimin faydalarının belirlenmesi alanındaki çalışmalarda, ölçme zorluklarındandolayı eğitimin dışsallıklarının ihmal edildiği çoğu kez belirtilmektedir. Bu bağlamda, eğitimin dışsallıklarıyla ilgili çalışmalarda, eğitimin nüfus ve sağlık üzerindeki etkileriyle ilgili konulara ayrı bir yer ve önem verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Eğitim, Planlama.

ABSTRACT

Education is an important social system both today and in the future. A well-educated and trained population is essential for the well-being of individuals and societies. The importance of education for individual development and the population has been strongly affirmed at major United Nations conferences and summits, including the International Conference on Population and Development. Since the founding of the United Nations, education has been recognized as a fundamental necessity for social development and human development. In the field of population studies, it has long been recognized that education has strong relationships with various demographic behaviors. With the spread of education, it appears to be of central importance in the long term in a demographic transformation in a society from high fertility levels to low fertility levels. In studies on determining the benefits of education, it is often stated that the externalities of education are neglected due to measurement difficulties. In this context, in studies on the externalities of education, issues related to the effects of education on population and health are given a special place and importance.

Keywords: Population, Education, Planning.

GİRİŞ

Eğitimin nüfus artışı üzerinde etkisi, doğurganlık miktarını azaltma ve sağlığı iyileştirme yollarıyla gerçekleşmektedir. Eğitimin sağlık üzerindeki etkileri, nüfus artışıyla doğrudan ilişkileri nedeniyle, ömür uzunluğundaki artışa ve bebek ölüm oranlarındaki azalmaya etkileri bakımından ölçülmektedir (McMahon, 2002; Akt. Kavak, 2011:89). Yine Haveman ve Wolfe'a göre; daha fazla eğitim, yaşam beklentisini artırır ve annenin eğitimi, kızların doğurganlığını düşürür (Psacharopoulos, 2006; Akt. Kavak, 2011:89). Nüfus politikalarının, göçlerin, kentleşmenin, doğal yıkımların, yaş ve cinsiyet yapısının eğitim planlamasına çeşitli yansımalarının olduğunu söyleyebiliriz (Karakütük, 2020:259).

Planlama, çeşitli hedefleri gerçekleştirmek için gelecekte uygulanacak çeşitli kararları hazırlamaktan meydana gelen bir süreçtir. Bu açıdan planlamanın öğeleri gelecek, eylemler, amaçlar, karar alma ve maliyetler olarak sıralanabilir (Adem, 1981; Akt. Tural,1994:794). Eğitim kurumları da belirli zaman aralığında gerçekleştirilecek hedefleri olduğundan çeşitli düzeylerde ve aralıklarla plan yapmaktadırlar. Eğitim örgütlerinde planlama kavramının değişik kullanım biçimlerde kullanıldığını söyleyebiliriz. Eğitim planlaması (ekonomik yaklaşım), yönetim ve denetim planlaması (denetim planları ve stratejik planlama), öğretimin planlaması (eğitim programları) kavramı ilk akla gelen kavramlardır. Eğitim planlaması ve yönetim ve denetim planlaması eğitimin dışsal süreçleriyle, öğretimin planlaması ise içsel süreçleriyle ilgilidir (Ergen, 2013:151).

Nüfus ve nüfusbilim konusunda birçok tanım yapılmaktadır. Nüfus, belirli bir anda belirli bir alanda yaşayan birey sayısıdır. Nüfusbiliminin ise nüfusun büyüklüğünü, yapısını ve gelişimini incelediğini ifade edebiliriz. Son iki yüz yılda özellikle son yetmiş yılda nüfusun artış gösterdiğini görmekteyiz. Nüfus artışının en önemli nedeni bebek

Ahmet Gül¹

Müzaffer Kılıçoğlu²

Mehmet Aktan³

Yasin Koktay⁴

Haci Murat Kılıçoğlu⁵

Recai İnce⁶

How to Cite This Article

Gül, A., Kılıçoğlu, M., Aktan, M., Koktay, Y., Kılıçoğlu, H. M. & İnce, R. (2023). "Nüfusla İlgili Kuramlar ve Eğitim Planlaması", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(69):3703-3708. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.72575>

Arrival: 21 July 2023

Published: 25 October 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Okul Müdürü, MEB, Diyarbakır, Türkiye

² Müdür Yardımcısı, MEB, Diyarbakır, Türkiye

³ Müdür Yardımcısı, MEB, Diyarbakır, Türkiye

⁴ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

⁵ Okul Müdürü, MEB, Diyarbakır, Türkiye

⁶ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

ölümlerindeki düşüş ve yaşam süresinin uzamasıdır. Nüfus artış oranı (hızı) azalma eğilimine girmesine karşın, nüfus miktarı giderek artmaktadır (Karakütük, 2020:259).

Nüfus artışı kalkınmayı, kentleşmeyi, beslenmeyi, istihdamı, devlet giderlerini, eğitimi, toplumdaki her alanı etkiler. Nüfus artışının ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal yaşama etkisinin ne olacağının önceden incelenmesi ve geleceğe yönelik kestirimlerin yapılması gerekir (Karakütük, 2020:259). Nüfus ile kalkınma arasında sıkı bir ilişki vardır. Nüfus kalkınmanın gerçekleşmesinde de, kalkınma hızının azalmasında da önemli bir etkidir. Bu nedenle nüfus kalkınmayı iki yönden etkiler. Ekonomik kalkınmayı sağlamak için insan gücüne gerek vardır. İnsan gücü, kalkınmanın itici gücüdür. Ancak nüfus artışı, aynı zamanda ekonomik kalkınmanın engeli olabilir. Nüfus artışının gelişmiş ekonomilerdeki, koşullar altında geçerli olabilen olumlu sonuçları, az gelişmiş ülkelerde geçerli olmayabilir (Karakütük, 2020:259).

NÜFUSLA İLGİLİ KURAMLAR

Teori (veya kuram), sosyal yaşamın karmaşıklığını anlamamıza yardımcı olur. Sadece insanların bir şeyi neden yaptıklarını açıklamakla kalmaz, aynı zamanda bize araştırma için anlayış sunar ve doğrultulara işaret eder. Bilgiyi iletmede ve araştırma yapma biçimimizi organize etmede kritik bir role sahiptir (Özgür, 2010:7). Teori, mevcut veriyi açıklamaya yardım eder ve öngöründe bulunmak için yol gösterir. Coğrafyacılar, demograflar ve diğer nüfus dinamikleriyle uğraşanlar da teori oluşturma konusuyla ilgilidir. Fen bilimleriyle karşılaştırıldığında; nüfus coğrafyası, demografi ve diğer sosyal bilimler, teori geliştirmede nispeten başarısızdır. Ancak son birkaç on yılda teori oluşturma çabaları hız kazanmıştır (Özgür, 2010:8).

Bir şeyi açıklamak, birçok değişkeni tanımlamak ve ölçmekle ilgili olduğundan, kuram geliştirme işi zordur. Gerekli değişkenler, toplumlara göre farklılaşır ve toplumsal cinsiyet, etnik, ulusal, dinsel ve sınıfsal bakımdan çatışır. Bu konulara girildiğinde değişkenler, manevi kabuller ve ön inançlarla dolu politik ve felsefi bir dile sahip hale gelir. Bu bizi, ideoloji ile bilim arasında zor ve açık olmayan bir ayrıma götürür. Nüfus coğrafyasında modeller ve teorilere ilişkin sürekli vurgu olduğu halde; coğrafyacılar, mantıksal pozitivizme daha fazla önem vermiştir. Sosyal bilimciler, post-modernizmden ve yapı-bozuculuktan, neomarksizm'e ve feminist teoriye kadar çeşitli fikirlerle karşılaşmaktadır. Nüfus coğrafyası üzerinde sosyal teoriden beslenen yeni akımların (eleştirel nüfus coğrafyası) etkisi nispeten sınırlı olsa da ilgi toplamaktadır (Özgür, 2010:9).

Nüfus teorileri, birincil ve ikincil teoriler olarak sınıflandırılabilir. Birincil yani ana teoriler, demografik davranışı açıklamak için ortaya konulmuştur.. Amacı, doğurganlık, ölümlülük veya göçle ilgili özel etkileri belirlemek olan teori birincil teoridir. İkincil (tali) teoriler, demografik sonuçları da olan daha kapsamlı bir olgunun analiz edilmesini hedeflemektedir. Bir teorinin temel ilgi alanı, sosyal sınıf, ekonomik davranış veya demografik olmayan başka bir olay olduğu halde; bulguları demografik öneme sahipse, böyle bir teori ikincil bir teoridir (Özgür, 2010:10).

En Uygun Nüfus Kuramı

Nüfus büyüklüğü ile ekonomik gönenç arasındaki ilişkinin varlığını, doğal kaynaklarla, nüfus ve üretim arasında sabit ilişkiler kurarak açıklama çabasının bir sonucudur. Başka bir anlatımla, nüfus büyüklüğü ve artışının üretimi belirleyen çeşitli etmenler üzerindeki etkileri göz önünde tutularak, belli koşullar altında hangi nüfus büyüklüğünün var olan üretimi sağlayabileceği üzerinde durur. Nüfus arttıkça kişi başına üretim azalacaktır (Karakütük, 2020:263).

Kaynakların, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde artırılmaması durumunda bireylerin hayat standartları ve ülkelerin refah düzeyi olumsuz etkilenecektir (Eren, 2020:141). Öyle bir nüfus büyüklüğüne varılmaz ki, var olan kaynaklara ve teknolojiye göre kişi başına en yüksek gelir elde edilebilsin. Kaynaklar ve teknoloji sabit tutulduğunda, emek hacmi ile diğer üretim etmenleri arasında kişi başına geliri arttıracak bir oran vardır. Aksi durumda başına gelir düşer. Belli bir gelişme düzeyinde, ülkenin belli kaynakları ve teknolojisi ile nüfus başına üretimi en çok arttıran nüfus, en uygun nüfus büyüklüğüdür. Var olan nüfus miktarı, en uyguna doğru yaklaştıkça, emekle kaynaklar arasındaki oranı en uygun düzeye yaklaştıracığından, kişi başına gelir düzeyin yükseleceği ifade edilebilir (Karakütük, 2020:263).

Malthus'un Nüfus Kuramı

Demograflar arasında bugün hala tartışılan Malthus, Nüfus İlkesi üzerine Deneme adlı kitabında, nüfus artışı konusunda oldukça karamsar bir tablo çizer ve nüfusun hiçbir engelle karşılaşmadan sonsuz şekilde artacağına inanmanın saçma olduğundan bahseder (Danış, 2015:7). Malthus'un nüfus teorisi "azalan verim kanunu" fikrine dayanır (Danış, 2015:8). Malthus'un nüfus teorisinde, nüfus 1, 2, 4, 8, 16, 32... olarak geometrik bir dizi biçiminde artarken, gıda maddeleri ise 1, 2, 3, 4, 5, 6 ... şeklinde aritmetik bir dizi olarak artmaktadır (Henderson, 1992;Akt. Sabbağ, 2020:43).

Malthus, nüfusun katlanarak artış gösterdiğini, ancak gıda üretiminin artma potansiyelinin doğrusal olduğunu ifade etmektedir. Burada ana husus, üreme oranlarının her zaman toprağın tarımsal taşıma kapasitesini aşmasıdır (Keller, 2010;Akt. Sabbağ, 2020: 43). Malthus, nüfus artış hızının, insanın beslenmesi için gerekli besin kapasitesindeki artıştan çok daha yüksek olduğunu, bunun da kaçınılmaz olarak bir kriz yaratacağını söyler (Danış, 2015:8). Malthus, insanlığın mükemmelleştirilebilirliği için en iyi durumun, tarih boyunca kaydedilen ilerlemenin kayıtlarına dayandığı sonucuna vardı. Ancak nüfusun gücü ile gıda üretimi arasındaki doğal eşitsizliğin bu iyileşmeye sınırlar getirdiğini düşündü (Hammond, 2013; Akt. Sabbağ,2020: 44).

Malthus'un nüfus görüşü, insan davranışının doğa tarafından yönlendirildiğini ve doğaya sahip olma olasılıkları arttıkça çok sayıda çocuk sahibi olacakları varsayımına dayanır. Nitekim doğurganlık ve ölüm oranları arasındaki dengeye ilişkin Malthus demografik teorisi, doğanın genel kanunları olarak adlandırdığı insanlara dair temel felsefesine dayanmaktadır. Malthus, hayatın gerekliliklerini yeterli ölçüde elde etmenin zorluğunu, nüfusun kontrol edilmezse, gıda üretiminden daha fazla artacağından dolayı büyük bir sorun olacağını ifade etmektedir (Brezis ve Young, 2003; Akt. Sabbağ,2020:44). Bu fark, kaçınılmaz olarak büyük bir dengesizlik yaratır ve gıda maddeleri arzı, insanların hayatını sürdürebilmesi için gerekli fizyolojik asgarinin altına düşer (Danış, 2015:8).

Sosyalist Nüfus Kuramı

Malthus'un fikirlerine muhalefet eden önemli bir kesim dönemin sosyalist düşünürleriydi. Bunlar Malthus'un yoksulluk konusundaki liberal bakış açısını eleştiriyorlardı (Danış, 2015:26). Malthus, olası varsayımlarından nüfusun doğal artışının geometrik olduğunu, bundan dolayı yüksek artış oranlarının sadece "nüfusun geometrisi" nin sonucu olduğunu ifade etmiştir. Marx, aksine, yüksek artış oranlarının sosyoekonomik nedenlere bağlı olduğunu öne sürdü. İlk olarak, kapitalist birikim, büyük bir genç emekçi nüfus fazlasına ihtiyaç duymuştur. İkinci olarak, sanayi üretiminin ve kapitalist sömürünün doğası gereği, çok yüksek ölüm oranına ve işçiler için çok kısa bir ömre neden olmuş, böylece yaşamın temel kitlesinin hızlı bir şekilde yeniden üretilmesini sağlamıştır (Jermain, 1975;Akt. Sabbağ,2020:44).

Marx, evrensel bir nüfus yasası olmadığına inanıyordu; Ona göre, her sosyal sistemin farklı bir yasası vardır. "Aşırı nüfus" un kapitalizmin özelliği olduğunu belirtmiştir. Çünkü "değişken sermaye" nüfustan daha az hızlanma eğilimindedir. "Değişken sermaye" için daha yavaş büyüme oranı, kapitalistlerin emek üretiminin bir parçasını birikim süreci içinde yönlendirme pratiğine dayandırmıştır. "Aşırı nüfus" başka bir deyişle "göreceli artan işgücü" veya işsizlik kapitalist üretim tarzı tarafından yaratıldı. İşsizliğin hem kapitalizmin gerekli bir sonucu olduğu hem de onun devamlılığı için gerekli olduğunu belirtmiştir. Marx, sosyalizm için açık bir nüfus yasası geliştirmemiştir. Yeni toplum biçiminin çalışan kitlelerin yaşam düzeyini yükselteceğini ve bunun da ölüm oranını azaltacağını düşünmüştür. Ona göre, kapitalist sınıfın ortadan kaldırılması ve emek üretiminin bir kısmını saptırma pratikleri, "değişken sermaye"nin nüfusla aynı oranda yükselmesine neden olacaktır (Brackett, 1968;Akt. Sabbağ,2020:44).

Marx'a göre insan doğayı kontrol eder. İnsanın, geçimin ötesinde üretim yapmasına izin veren ve Malthus'un tarif ettiği ikilemden etkilenmeyeceğini garanti eden bu yeteneğidir. Marx'ın görüşüne göre, doğurganlık ile ilgili kararlar üretim biçimleriyle ve aynı zamanda sosyal sınıfla ilişkili olduğundan, burjuva ve proletarya arasında aile kararlarında bir fark olması gerektiğini ve bu sınıflar arasında ekonomik farklılıkların olduğunu vurgulamaktadır (Brezis ve Young, 2003;Akt. Sabbağ, 2020:45). Bu tezinin, yoksulluğun yok edilmesi için, nüfus kontrolü değil, toplum modelinin değişmesi gerektiğini ifade etmemiz yanlış olmaz (Danış, 2015:26).

Nüfussal Dönüşüm Kuramı

Nüfussal dönüşüm kuramı, yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarının hüküm sürdüğü bir durumdan ölüm hızlarının da düşmüş olduğu ve doğumların bilinçli olarak kontrol edildiği yeni bir duruma geçişi öngörmektedir (Yüceşahin, 2011:12).

Bu kuramın, ilk biçimlendirildiği yıllarda yüksek doğurganlığın yüksek ölümlülüğe cevaben geliştiği düşünülmüş olsa da, ilerleyen yıllarda uzmanlar demografik davranıştaki değişmelerin ekonomik kalkınma ve modernizasyona bağlı olduğunu ortaya koymuşlardır. Düşük doğum ve ölüm hızlarına sahip ülkelerin ekonomik kalkınma bakımından iyi durumda oldukları ve daha az gelişmiş ülkelerin ise yüksek doğum ve ölüm hızlarına sahip oldukları görülmüştür (Caldwell, 2001; Akt. Yüceşahin, 2011:12). Nüfussal dönüşüm kuramının uzun yıllara dayalı olarak özellikle Batı Avrupa ülkelerinin doğum ve ölüm hızlarındaki değişimlerin incelenmesiyle geliştirildiği belirtilebilir (Yüceşahin, 2011:12).

Genel olarak sağlık ve eğitim hizmetlerinin olmadığı, düşük düzeyli teknolojinin var olduğu, kırsal yaşamın hüküm sürdüğü, doğum ve ölüm hızlarının yüksek ve yıldan yıla dalgalanmalar gösterdiği az gelişmiş ekonomilerde ölüm hızları doğum hızlarını artırabilmektedir. Bu durumda nüfusun büyümesi düşükdür. Ekonomi değiştiğinde, sağlık hizmetleri ve olanakları arttığında ve teknolojik koşullar geliştiğinde ölüm hızları düşmeye başlamakta fakat

doğum hızları yüksekliğini korumaktadır. Bu ise nüfus artış hızının yüksek düzeylere ulaşmasına neden olmaktadır. Eğer kalkınma bir şekilde sağlanıyorsa bu, eğitim olanaklarının artışı, yaşam standardının yükselmesini, kentleşmenin hızlanmasını sağlamakta ve eğer bu aşamadan itibaren çiftler tarafından nüfus artış hızının yüksekliği bir problem olarak görülmeye başlanıyorsa doğum kontrolü ortaya çıkmakta ve bu durumda doğum hızında düşüşler meydana gelmektedir (Yüceşahin, 2011:12).

Kuram ilk oluşturulduğu yıllarda veri elde edilebilen bazı Avrupa ülkeleri dikkate alınarak formüle edilmiştir. Yaşam standardı yükseldikçe ölüm hızı azalmış ve genellikle birkaç on yıl sonra, nadiren ölüm hızları kadar azalmış olmasa da doğum hızları da düşük denilebilecek düzeylere ulaşmıştır. Doğum hızlarındaki düşüşlerin ölüm hızlarındaki düşüşlerin gerisinde kalmasının nedeni, gerçekte doğumların daha düşük ya da az olması gerektiğine inanacak nüfusun bu fikre olan adaptasyonunun zaman almış olmasıyla açıklanabilir (Yüceşahin, 2011:13).

Dinlerin Nüfus Öngörüsü

Kültürü oluşturan ana öğelerinden biri olan din kavramının, toplumsal hayatla birlikte başladığı kuskusuzdur (Turan, 1994; Akt. Berktaş ve Atasoy, 2017:19). Din, kişilerin düşünce, yaşam biçimi, tutum ve davranışlarını etkileyen en eski ve en önemli örgütlenme biçimlerinden biridir. Dil, din ve etnik kimlik zamana ve tarihe en çok direnç gösteren, değişmesi en güç kavramların basında gelse de toplumsallaşma ve küreselleşmeden onlar da etkilenmektedirler (Berktaş ve Atasoy, 2017:19).

İnsansız bir coğrafya düşünülemez. Millet, ırk, din, azınlık, halk, dil, ulus, mezhep, kültür, nüfus ve toplum gibi beşeri kavramların merkezinde hep insan vardır (Berktaş ve Atasoy, 2017:19). İnsan hem doğanın bir parçası, yani onun önemli bir elemanı, hem de onun şekillendiricisi, değiştiricisidir (Tümertekin ve Özgüç, 1998; Akt. Berktaş ve Atasoy, 2017:20).

Her din, kendi üyelerinin çoğalmasını ister. Dinler, aile kurumunu ve doğumları destekler, aile dışı birlikteliği, kürtajı ve intiharı yasaklar. Dinler, insanın insanı öldürmesini ve savaşları da uygun görmez. Aç ve açıkta kalanların, zor durumda olanların desteklenmesi, insanların birbirlerine yardım etmesi tüm dinlerin önerisidir. Temiz olmak ve sağlıklı yaşamak da önemlidir. Bazı dinlerin çokeşliliğe izin vermesi, nüfus artışının etkenlerinden biridir. Bazı dinlerde de boşanmanın yasaklanmasının nüfusa etkisi vardır. Kısacası, dinler nüfus artışının önemli bir etkenidir (Karakütük, 2020:264).

NÜFUS-EĞİTİM PLANLAMASI İLİŞKİSİ

Nüfus politikalarının sonuçları eğitim planlamasına yansır (Karakütük, 2020:264). Eğitim planlaması, eğitim örgütünün rasyonel bir sistem şeklinde incelenmesi, eğitim sürecinin nitelik ve niceliklerinin belirlenmesi ve toplumsal, ekonomik ve siyasi amaçlar doğrultusunda gelecekteki gelişim süreçlerinin kısa ve orta vadeli tahmini olarak açıklanmaktadır (Saylan, 2011; Akt. Çetin, 2014:32).

Geniş anlamda eğitim planlaması ise, ileride ortaya çıkabilecek pek çok alternatifi araştırmak, eğitim sisteminin hedefleri ve değişen koşullarını belirlemek bazı sorunlara işaret etmek ve ortaya çıkabilecek sorunlar için gerekli çözümleri öngörmektir. Bununla birlikte sistemdeki sorunları duymak, tanımak ve çözüm önerileri bulmak, planlamak ve uygulamak olarak bir bütünü içermektedir. Geleceğe ilişkin verilen bir çaba olarak düşünülen eğitim planlaması, toplumlar açısından hem sosyal hem de ekonomik olarak büyük önem taşımaktadır. Gelecekte neler olabileceğinin en iyi şekilde ön görülmesi iyi bir bilimsel araştırmanın ve çalışmanın sonucu gerçekleşmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi ile eğitime ayrılan kıt kaynakların ülke açısından en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak mümkün olmaktadır. Özellikle azgelişmiş ülkelerdeki sınırlı kaynakların başarılı bir şekilde planlanıp değerlendirilmesi ülkenin kalkınmasına da olumlu katkılar sağlamaktadır (Tural, 1994: 797).

Nüfus Politikalarının Eğitim Planlamasına Yansıması

Demografik analizler, nüfusun mevcut durumunun yanında nüfusun değişimiyle ilgili nüfus hareketlerine odaklanmakta, zaman içindeki artış (bazen azalış) eğilimlerini dikkate almaktadırlar. Nüfus büyüklüğünün gelecekteki eğilimi ve onun okul çağı nüfusu üzerindeki etkileri eğitim planlamacılarının özel ilgi alanıdır. Göç hareketleri; yeni yatırımlar, kapasite kullanımı, verimlilik vb. konulardaki eğitime ilişkin kararları etkileyen önemli unsurlardan birisidir. Bu nedenle burada, öğrenci sayılarının tahmini ve demografik değişimlerin eğitim harcamaları üzerindeki etkilerine dikkat çekilecektir (Kavak, 2010:32). Gelecekteki öğrenci sayılarının kestirilmesi iki farklı basamağı içermektedir: Bunlar ulusal ve yerel düzeylerdir. Ulusal düzeyde öğrenci sayılarının tahmini, toplam eğitim maliyetleri ve kaynak ihtiyacının hesaplanması için temel oluşturur. Diğer taraftan bir eğitim planının uygulanmasıyla ilgilenildiği zaman, yerel düzeyde öğrenci sayılarına ilişkin bilgiye ihtiyaç vardır. Bu da yerel düzeyde tahminler gerektirir (Châu, 2003; Akt. Kavak, 2010:32).

Demografik değişiklikler ve onları izleyen öğrenci sayılarındaki artışların, eğitim hizmetlerinin finansmanı üzerindeki doğurguları açıktır. Okul çağ nüfusunun görece büyüklüğüne ilişkin projeksiyonlar, öğrenci nüfusunun büyüklüğü ve sunulacak eğitim hizmetlerinin boyutları üzerinde etkilerini gösterir ve kaynak gereksinimini tahmin etmeye yardımcı olur. Bu projeksiyonlar güvenilir veri sağlamakla beraber, söz konusu projeksiyonları yorumlamada dikkatli olunmalıdır (OECD, 2006; Akt. Kavak, 2010:33). Demografik projeksiyonlar, eğitim sistemlerinin daha etkili işleyişi için insan ve materyal gereksinimlerinin planlanmasında kullanılabilir ve zorunlu eğitimle ilgili boyutları daha iyi anlamamıza yardımcı olur (Eurydice, 2009; Akt. Kavak, 2010:33). Bu projeksiyonlar, eğitim planlıları için sadece öğrenci sayılarının kestirilmesi değil, bununla bağlantılı olarak, fiziki yatırım –okul, derslik, laboratuvar vb.- ve öğretmen gereksinimi tahminleri için de güvenilir bir veri sunar (Kavak, 2010:34).

Nüfus verileri, eğitim planlaması için can alıcı bir role sahiptir. Bir ülkenin mevcut ve gelecekteki demografik profiline dayanmaksızın plan yapmanın bir anlamı yoktur. Eğer bu profil tam olarak bilinmiyorsa, daha sonra elde edilebilecek daha doğru verilerle düzeltmek koşuluyla, eğitim hedeflerinin belirlenmesinde yeterince esnek olunmalıdır (Kavak, 2010:36).

Göçlerin Eğitim Planlamasına Yansıması

Göç, kişilerin yerleşmek amacıyla bir yerden başka bir yere gitmeleri hareketine verilen addır. Bu hareket ülke içinde olursa iç göç, ülkeler arasında olursa dış göç veya uluslararası göç olarak adlandırılır (Danış, 2016:210). Göç esas itibarıyla bir mekânsal değişiklik olsa da, insanlar bu fiziki hareketle anlam dünyalarında ciddi bir değişim yaşar; toplumsal, kültürel, siyasi-idari ve ekonomik arka planın değişmesinden göçmen topluluklar kadar göç edilen yerdekiler de etkilenir. Bu yüzden, göç konusu sadece sosyolojinin değil, aynı zamanda coğrafya, siyaset bilimi, antropoloji ve uluslararası ilişkilerin de araştırma konuları arasında yer almaktadır (Danış, 2016:210).

Göçler, hem ayrıldığı yeri hem de yerleştiği yeri etkiler. Göç veren yörelerde, öğrenci azlığı nedeniyle kapasitesinin altında kullanılan okulların öğretmenlerinden verimli olarak yararlanılamamaktadır. Göç alan yörelerde, nüfusun artmasından kaynaklı eğitim öğretim hizmetinin sunulmasında eksiklikler yaşanmakta, ikili öğretim gibi sorunlara neden olmaktadır. Göçün, eğitimin işleyişinin bozulmasına ve değersizleşmesine etkileri olur. Göç, eğitim planlamasını zorlaştıran bir etmen olduğu ifade edilebilir (Karakütük, 2020:271).

Göç veren illerde okullaşma oranlarının ülke ortalamasına göre düşük olduğu, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının, derslik başına düşen öğrenci sayısının da fazla olduğu görülür. Bu illerde okul sayısının az olduğunun görülmesine karşın, göç veren bazı bölgelerde ise köy okulları öğrenci yetersizliği nedeniyle kapatıldı. Göç veren illerde öğrenci sayısının azalmasından dolayı, birleştirilmiş sınıf uygulamasına başvurulduğundan, taşınmalı öğretim yapan köy okullarının yeniden açıldığından bahsedilebilir. Bu kentlerde okullaşma oranı düştüğünü, eğitim planlaması hedeflerine ulaşılmasının güçleştiğini ifade edebiliriz (Karakütük, 2020:272).

Kentleşmenin Eğitim Planlamasına Yansıması

Kentleşmeyi tanımlarken önce kent tanımını net olarak yapmak gerekir. Latin kökenli dillerde urbs / urbis'e karşılık olarak Türkçede hem kent hem de şehir ifadesi kullanılır. Ancak bu iki kelime de Türkçe kökenli değildir (Danış, 2016:193). Şehir, Farsçada "şah" kelimesine bağlı olarak, şahın yaşadığı yer, büyük yerleşim, krallık, kent anlamlarına sahiptir. Kent ise Soğdagca da kale ve şehir anlamına gelse de, gene Farsçada köy demektir (Danış, 2016:193).

Demografik anlamda kentleşme, kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki oranının artması demektir. Kentlerde yaşayan nüfusun artması, çok önemli toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimlere yol açmaktadır. Toplumsal ilişkilerde değişim, bireyleşme, işbölümü ve uzmanlaşmanın artması, üretim ve tüketim faaliyetlerinde çeşitlenme ve farklılaşma ve daha pek çok toplumsal olgu kentleşmeyle yakından ilgilidir (Danış, 2016:203). İyi okulların, iyi öğretmenlerin, iyi donanımın kentlerde olması inancı, kentlerde okullaşmayı artırdığı görülür. Kentlerde eğitime katılım ve kızların okullaşma oranı kırsal bölgelerden daha yüksektir. Bazı büyük kentlerde eğitim durumunun çözümlenmesi, tersi sonuçlar gösterir. Bir plan olmasına karşın, toplumsal konulardaki kararların günlük alınmasının, sorunun kaynağı olduğu söylenebilir (Karakütük, 2020:274).

Yüksek nüfus artışı ve köyden kente göç, eğitim sistemini ve okulları zorlar, kentlerde eğitim istemini artırır. Bu ise bir sınıfta okuyan öğrenci sayılarının artmasına, okulların fiziksel kapasitelerinin ve araç gereçlerin yetersiz kalmasına, tüm öğretim düzeylerinde parasal yetersizliklerin yanı sıra ikili öğretime ve eğitimin niteliğinin düşmesine yol açtığı görülmektedir (Karakütük, 2020:275).

Ülkemizde kentleşme düzeyine ilişkin kestirimlerin incelenmesi, eğitim planlaması için gereklidir. Kentleşme oranı sürekli yükselmektedir. Bu ise kentlerde giderek artan eğitim isteminin karşılanması için gerekli çözüm önerilerinin

oluşturmasını, öte yandan köylerdeki nüfusun da ihmal edilmemesini gerektiğini ifade etmemiz doğru bir yaklaşım olur (Karakütük, 2020:275).

Doğal Yıkımların Eğitim Planlamasına Yansımaları

Doğal yıkımların sonuçları nüfusun eğitim durumunu, eğitim planlamasını yakından etkilediği söylenebilir. Yerleşim yerlerinin ve okulların doğal yıkımların yaşanmadığı yerlerde kurulması, doğal yıkımlara karşı dayanıklı yapıların yapılması önemlidir (Karakütük, 2020:276). Doğal yıkımlar, can ve mal kaybına yol açan ve başladıktan sonra insanlarca engellenemeyen doğal olaylardır. Bazı yıkımların sonuçları hemen, bazılarının uzun zaman sonra dolaylı olarak ortaya çıkar, bazıları başka yıkımları doğurur. Jeolojik kaynaklı doğal yıkımlardan dünyada en çok deprem, toprak kayması, kaya düşmesi, çamur seli görülürken meteorolojik kaynaklı olanlardan sel, yoğun kar, çığ, don, vb. yıkımların görüldüğünden bahsedilebilir (Karakütük, 2020:277). Deprem, ülkemizin gündeminden düşmeyen doğal bir yıkım olduğunu ifade edebiliriz. Ülkemizde son yıllarda oluşan birçok depremde birçok okulun yıkıldığı, birçok okulun hasarlı olduğu görüldü. Sadece okullar değil, yükseköğretim binaları ve öğrenci yurtları da önemli oranda bu doğal afetten etkilendiğinden bahsedilebilir (Karakütük, 2020:277).

SONUÇ

Ülkemizde iklim değişiklikleri nedeniyle yağışların aniden artması sonucunda son yıllarda sık sık seller yaşanmakta. Özellikle plansız kentleşme, tarım alanları, dere yatakları gibi uygun olmayan yerlere bina yapılması vb. durumlar sel yıkımlarını arttırdığı söylenebilir. Bu tarz yıkımların etkileri azaltılarak olağan yaşama geçerken, eğitim hizmetlerinin sunumunda planlaması ve buna dönük hazırlıkların önceden yapılması gerekir. Okulların yıkılmasına hiçbir gerekçe gösterilmemelidir. Okulların yıkımlarda sığınak işlevi görebilmesi için de dayanıklı olarak yapılması gerekir. Öğretmenler için gerekli yerlerde sosyal konutlar yapılmalıdır. Eğitim planlamasında doğal yıkım, özellikle deprem olgusu göz önünde tutulması gereklidir.

KAYNAKÇA

Berktaş, Fügen. ve Atasoy, Emin. (2007). Dinler Coğrafyasına Küresel Bir Bakış. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(18),18-44.

Çetin, Bengü. (2014). “Eğitim ve Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği”. (<https://dosya.kmu.edu.tr/sbe/userfiles/file/tezler/iktisat/Beng%C3%BC%20%C3%87ET%C4%B0N.pdf>) . Erişim Tarihi: 11.04.2021.

Danış, Didem.(2015). *Nüfusbilimin Kuramsal Tarihçesi* . [Power Point Belgesi]. 11 Nisan 2021 tarihinde <https://panel.kku.edu.tr/Content/sosyoloji/Demografya/bolumler/4>. adresinden erişildi.

Danış, Didem.(2016). *Nüfus ve Toplum*. [Pdf Belgesi]. 12 Nisan 2021 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/nufus_ve_toplum.pdf adresinden erişildi.

Doğan, Muhsin. Ebül. ve Tatlı, Halim. (2014). İnsani Gelişme ve Yoksulluk Bağlamında Türkiye’nin Dünyadaki Yeri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1),99-124.

Eren, Vahit. Mehmet.(2020). Nüfus Artışı İle Kalkınma Arasındaki İlişki: Sahra-Altı Afrika Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (27),141-158.

Ergen, Hüseyin. (2013). Türkiye’de Eğitimde Planlama Yaklaşımları ve Kullanılan Eğitim Göstergeleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 151-167.

Karakütük, Kasım. (2020). *Eğitim Planlaması*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Kavak, Yüksel. (2010). *2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim Sistemine Bakış*. İstanbul: Paragraf Basım. 12 Nisan 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/335202166_2050'ye_Dogr_u_Nufusbilim_ve_Yonetim_Sosyal_Guvenlik_Emeklilik_Sistemine_Bakis adresinden erişildi.

Kavak, Yüksel. (2011). Türkiye’de Nüfus ve Eğitim: Uzun Vadeli (2010-2050) Nüfus Projeksiyonları ve Eğitim Sistemine Yansımaları. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(192),86-104.

Özgür, Murat. Ertuğrul.(2010). *Nüfus Teorileri*. [Power Point Belgesi]. 11 Nisan 2021 tarihinde https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/143011/mod_resource/content/1/PopGeo_4_Theories%20of%20Population.pdf adresinden erişildi.